

A hagyományos parasztház funkcionális átalakulása Hajóson

Juhász Nóra

BME Építészmérnöki Kar, Budapest

A XX. század második felében a paraszti társadalom és a falusi életmód alapvetően és visszafordíthatatlanul változott meg, ami az évszázados múltra visszatekintő parasztházak átalakulását eredményezte. Az új igények és a modernizáció kívül-belül megváltoztatták az egykor hagyományos szerkezetekkel és elrendezéssel épült épületeket. Mindezt egy alföldi település, Hajós történetének tükrében mutatom be a II. világháborútól napjainkig. Az 50-es évek nehézségei, majd az azt követő gazdasági fellendülés egyre több nyomot hagytak a lakóház használatán és megjelenésén, a 70-es évek jellemző átépítési tendenciáinak köszönhetően pedig sok esetben már alig ismerni rá a régi házra. A rendszerváltást követően a vidék hanyatlásával ezek az épületek is elindultak a megüresedés és az amortizáció útján, mely folyamat sajnos még napjainkban is tart. Tanulmányomban felvázolom az utolsó generációs közép-magyar parasztházak funkcionális átalakulásának modelljét Hajóson és bemutatom a változásokat előidéző társadalmi és gazdasági jelenségeket.

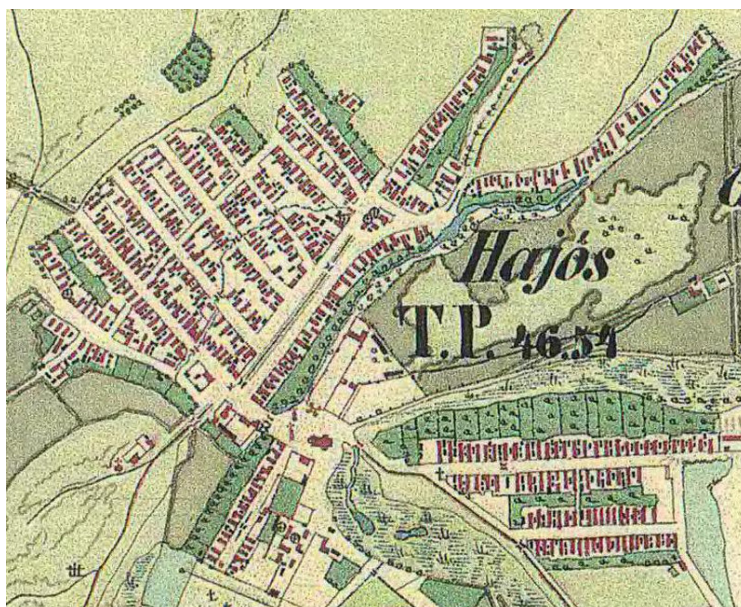
Kulcsszavak: hagyományos parasztház, XX. század, funkcionális átalakulás, falusi építészet, Hajós

Tanulmányomban a hagyományos alföldi parasztház 1945 óta bekövetkezett funkcionális átalakulását vizsgálom a kor eseményeinek tükrében. A kutatás során feltártam a parasztházakra közvetlenül és közvetetten ható társadalmi, gazdasági jelenségeket, vizsgáltam a lakóházra vonatkozó új igényeket és a belőlük fakadó funkcionális újításokat, a modernizáció térnyerését és a háztartási technológiák megjelenésének lakás-átalakító tulajdonságait. Kutattam továbbá a hagyományos lakáshasználati szempontok és funkciók időtállóságát, valamint a mára bekövetkezett hanyatlás és leromlottság okait.

Egy Bács-Kiskun megyei településen, Hajóson hat – hagyományos technológiával és funkcionális elrendezéssel épült – lakóházat vizsgáltam, melyekben felméréseket és interjúkat készítettem a ház és a gazdasági udvar történetéről és jelen állapotáról, a benne eltöltött évek körülményeiről és a lakók személyes benyomásairól az épülettel kapcsolatban. A kutatás alapjául az 1895-ben épült *Mayer-ház* szolgált, ennek tükrében vizsgáltam továbbá az *Ignéczi-házat* (~1860), a *Szeitz-házat* (~1890), a *Huber-házat* (~1890), a *Greksa-házat* (~1900) és a *Bohner-házat* (1941). A vizsgált épületek és az interjúk, valamint a település történelmének ismeretében igyekszem felvázolni egy hagyományos parasztház átalakulásának modelljét 1945-től napjainkig. A gazdasági udvar változásait jelen tanulmány keretein belül csak ott részletezem, ahol az szorosan kapcsolódik a lakóház átalakulásához.

1. HAJÓS TÖRTÉNETE ÉS NÉPI ÉPÍTÉSZETE

Hajós Bács-Kiskun megyében található, Kalocsától 20, Bajától 35 km-re. A 2008-tól városi ranggal rendelkező sváb település lakossága a legfrissebb adatok szerint 3351 fő (1). A város Európa-hírű Pincefaluval rendelkezik, a borászat jelenleg is meghatározó ágazat, mely gazdaságilag és kulturálisan is kiemeli Hajóst a környezetéből. A lakosságszám lassú fogyást mutat, azonban a település megtartó ereje nagyobb a környező falvakhoz képest, ami a borkultúrának és a sváb nemzetiségi identitásnak köszönhető.

1. kép: Második katonai felmérés

(1) A 2011-es népszámlálás alapján nemzetiségi megoszlás tekintetében az ott élők 84%-a magyarnak, 47%-a német nemzetiségűnek vallja magát, vagyis az emberek közel harmada mindkét nemzetiséget magáénak érzik.
(2) Gruber Anikó: *Hajós a várossá válás útján*. (szakdolgozat, PTE Pollack Mihály Műszaki Főiskolai Kar), 2005. 15.

A mai Hajós története a törökök visszavonulását követően kezdődött: 1722-26 között magánföldesúri telepítéssel érkeztek meg az első svábok, akik beépítették a mai településközpont területét. A telepítés következő két hullámában a lakosok előre felparcellázott telkekre építkeztek az ajánlott kamarai terveknek megfelelően (2). Az ekkor beépült észak-nyugati, majd dél-keleti rész így egységesebb, szabályosabb képet mutat a szabálytalanul beépített településközponthoz képest. (1. kép)

2. kép: Régi hajósi képeslap (forrás: Hajós város honlapja)

A településközpont szerkezete lényegében az 1800-as évekre kialakult, a belterület ezután csak a XX. század elején, a környező mocsarak lecsapolásával kezdett terjeszkedni. A lakosságszám fokozatosan emelkedett, a századfordulóra elérte a közel 4000, 1941-re pedig a 4800 főt (3). A földművelés mellett a XIX. századra a borászat vált húzóágazattá (2. kép), a század második felében pedig megkezdte működését a hajósi téglagyár, amely munkalehetőséget és tartós építőanyagot biztosított a térségnek.

Az I. világháborúig Hajós virágzó település volt, a háborús XX. század azonban itt is megállította a fejlődést, amely csak a 60-as években kapott újabb lendületet. A két világháború között a falu egy részén kifejezetten nehéz sorsú emberek éltek, több család csak napszámból és különböző részmunkákból tudta fenntartani magát, sokan más településekre kényszerültek szolgálonak.

A második világháborúban az itteni német származású lakosság nem tudott azonosulni a náci eszmével, minek hatására az 1941-es népszámláláskor német anyanyelvét 80%, német nemzetiségét csak 60% vállalta fel (4), holott a település akkor még 100%-ban német ajkú volt. A világháború alatt sok hajósi is hadifogságba esett, akiknek csak töredéke térhetett haza évekkel később. 1945-ben német származásuk miatt az ittenieket is meghurcolták, megkezdődött a lakosság kitelepítése. Több család Németországba került, de sokakat vittek el a Szovjetunióba Málenkij-robotra. A kitelepítések végleg csak 1948-ban álltak le.

Ami az építési szokásokat illeti, a svábok egy-két generáció alatt elhagyták az otthonról hozott hagyományokat és alkalmazkodtak a térség adottságaihoz és kultúrájához (5). Ezt a folyamatot a kamarai telepítések is serkentették a helyi adottságokhoz igazodó ajánlott tervekkel. A XIX. századra végül az Alföld többi részéhez hasonlóan itt is elterjedt a hagyományos közép-magyar háztípus, mely a második világháborúig uralkodó volt (6).

(3) Gruber, 24.

(4) Gruber, 24.

(5) Gruber, 16.

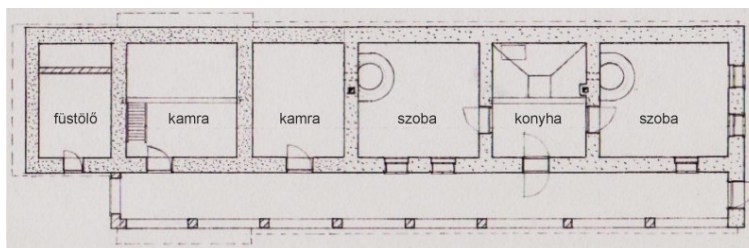
(6) 1945 után a kitelepítések miatt sokáig nem építkeztek, így hagyományos parasztház ezután feltehetően már nem épült Hajóson.

(7) Györffy István: Az alföldi parasztház. In: *Magyar falu, magyar ház*. Turul kiadás, Budapest, 1943. 124.

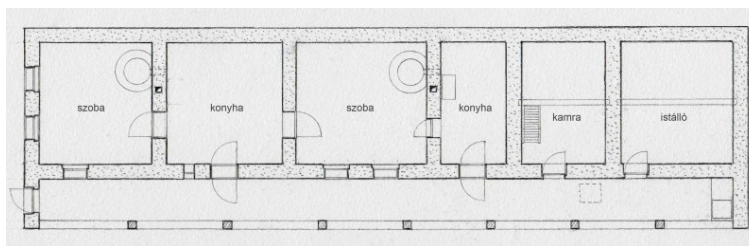
A tanulmányban vizsgált utolsó generációs hagyományos parasztházak az 1860-as évek és 1945 között épültek meg. Ezek a házak jellemzően még őrizték a közép-magyar háztípus hagyományait, de a korai (XIX. század második fele) és a kései (1940-es évek) példák között már jelentős különbségek mutakozhattak.

A helyi építészet a szerkezeti megoldások tekintetében nem tért el az Alföldön általánostól. A házak a századfordulóig jellemzően vert fallal és nádfedéssel készültek, a vályogtégla falak és a cserépfedés ezután terjedt el. A fal- és fedéstípusok közötti átmenetre jó példa a *Mayer-ház*, ahol a ház első, lakófunkciójú helyiségeket tartalmazó része vert fallal és cserépfedéssel, hátsó, alárendeltebb része pedig az akkor még újszerű vályogtéglaival és nádfedéssel készült. Tégla alapozás a 30-as évek előtt nem készült. Általánosan elterjedt volt a torokgerendás fedélszék és a látszógerendás pórfödém, a helyiségek padlója pedig a módosabb házakat leszámítva döngölt volt.

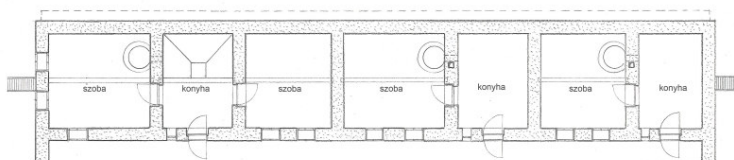
A házak alaprajzi kiosztása jellemzően szoba-konyha-szoba, e mögött kamrák, esetleg istálló, még ritkább esetben külön füstölő helyiség volt a ház végében. (3. és 4. kép) A tulajdonosok gazdasági aktivitása, illetve tehetősége függvényében kamrából és istállóból több is tartozhatott egy házhoz. Kisebb házak esetén a hátsó szoba elmaradhatott, ez esetben a ház kiosztása szoba-konyha/kamra volt. A vizsgált házaknál két esetben is előfordult, hogy a hosszú ház több lakást foglalt magában, ami az egyes lakások méretét eléggé lekorlátozta. A vizsgált *Szeitz-háznál* három szoba-konyha-szoba/kamra beosztású lakás követte egymást, a szegényebb *Ignéczi-ház* esetén csak szoba-konyha beosztással. (5. kép) A lakások elválasztása egyszerű válaszfallal vagy tűzvédelmileg igényesebb esetben oromfallal történt, és ez esetben az udvar is közös használatú tér volt.

3. kép: A Mayer-ház építéskori alaprajza (saját ábra)

4. kép: A Huber-ház építéskori alaprajza (saját ábra)

5. kép: Az Ignéczi-ház építéskori alaprajza (saját ábra)

A helyiségek felett tapasztott padlás volt, a padlásfeljárók legtöbb esetben praktikusán a kamrában kaptak helyet. Amennyiben a kamra hiányzott vagy nagyon kicsi volt, a feljáró lehetett a tornácra vagy nagyon ritka, jellemzően korai esetben a ház oromfalára került egy ajtó, ahova létrán másztak fel. Az árnyékszék többnyire a háztól

különállóan helyezkedett el valahol az udvarban, a vizsgált házak közül egy esetben kapott helyet a tornác végében.

A házak udvari oldalán hosszú, oszlopos tornác, helyi megnevezésben *gang* futott végig. A korábbi építésű *Ignéczi-ház* eredetileg csak egyszerű ereszaljával készült, a *gang* csak később alakult ki. A közép-magyar háztípus korai példáinál nem épült tornác (7), az *Ignéczi-ház* ilyen módon történő építése így egyfajta technikai, anyagi vagy igénybeli lemaradásra utalhat, az épület valamiért őrizte ezt a korábbi szokást. A tornác szinte mindenhol földes volt, jobb módú tulajdonos esetén volt csak égetett téglával kirakva, a végében alacsony, fából tákolt kiskapu, ún. „*kettile*” nyílt a hátsó udvarra. (6. és 7. kép)

6. kép: Gang előtt futó virágskert a Mayer-házban (forrás: Mayer-ház)

7. kép: A gang a Mayer-házban a 70-es években (forrás: Mayer-ház)

A tetőforma hagyományosan az első-hátsó oromfalas hosszú nyeregtető volt. Az utcai oromfal rendszerint igényesebb megjelenésű volt, tetején évszám jelezte az építés időpontját, esetenként az építtető nevét is. Az ablakok díszesebbek voltak és a telek bejárata is itt helyezkedett el, boltíves nyílásban egy egyszerű, de szépen kimunkált tömörfa ajtó, ami a tornácra nyílt. Ez szinte minden házon épült, helyi megnevezése a sváb nyelvből adódóan „*gangtir*”. A beszámolók alapján a *gangtir* a 40-es években inkább már csak az épület jellegzetes díszjele volt, mint funkcionális eleme, a lakók elsősorban a közvetlenül mellette lévő deszkaajtót használták bejáratként. (8. kép)

8. kép: A Huber-ház az utcáról nézve a 70-es években (forrás: Huber-ház)

A ház homlokzatait és a helyiségek falát egyszerűen fehérre meszelték, épületdíszítés a 60-as évekig nem, vagy csak nagyon szerényen volt jellemző, csak a nyílászárók kaptak színes mázolóást. A ház bejárata a konyhába nyílt, ahol pallótokos ajtót építettek be, a két szoba ajtaja pedig a konyhából nyílt egymással szemben. A szobák pallótokos ablakokat kaptak, a belső oldalra fehérre mázolt, kazettás, fa spalettákat szereltek fel, amiket telente a hideg ellen zártak. Ez egy igen elterjedt, feltehetően a polgári építészetből átemelt szerkezeti megoldás volt Hajóson (8). (9. kép) A konyhák ablaka jellemzően egy egészen kicsi, kettős osztású ablak volt, közvetlenül a bejárat mellett.

Az első világháború előtt épült épületeknél a konyha fölé még jellemzően szabadkémény borult, későbbi építésnél ez már nem volt jellemző. A szabadkémény mellett ezeknél az utolsó generációs házaknál már szinte mindenhol készült zárt kémény is. Módosabb házaknál minden szobában, egyszerű házaknál csak az első szobában állt búboskemence, helyi elnevezéssel *ófa*. A búboskemencék jellemzően a faltól kicsit eltartva készültek, az így kialakult zug volt a *súfá*, ami az *ófabánk*, azaz a kemencepadka mellett a ház egyik legkellemesebb pontjának számított. (10. kép) A füstölés legtöbb esetben a szabadkéménynél történt, de volt, ahol a ház végében külön füstölő épült.

(8) A régebbi és szegényebb *Ignécsi-háznál* kívülről felszögelt, feketére mázolt vas spaletták voltak.

(9) Mednyánszky Miklós: *Vályogházak: építés, korszerűsítés, átalakítás*. TERC Kiadó, Budapest, 2005. 141.

9. és 10. kép: Spalettás ablak és búboskemence a hajósi tájházban (saját fotó)

Az II. világháborúig a vizsgált épületek és maga a hagyományos lakóháztípus lényegileg nem változott semmit, a térstruktúra és a használat módja őrizte a hagyományokat. Egy-egy apróbb – leginkább a helyiségbelső megjelenését befolyásoló – átalakítás történt csak, de ezek sem voltak általánosak. A 30-as években kezdett megjelenni a köznépi építészetben a kőburkolat, így néhány házban már ekkor lekövezték a konyhát (9). Az egyetlen jelentősebb és minden házat érintő fejlesztés a villany bevezetése volt az 1940-es években (10).

A település és épületeinek 1945-re kialakult állapotát a tanulmány további részében egyfajta alapállapotként kezelem. A kutatás tárgyát képező, 1945-től napjainkig tartó időszakban a parasztházak változásához szorosan kapcsolódó történelmi és a településtörténeti háttérrel nagyobb részletességgel mutatom be.

2. 1950-ES ÉVEK – SZÜKÖSSÉG

1945-től a háború okozta nehézségek mellett a kitelepítések is a fejlődés útjában álltak. A kitelepített svábok helyére 1945 és 48 között felvidékiek és alföldi nincstelenek érkeztek, akik a korábbi tulajdonosok gondos karbantartásának köszönhetően jó állapotú házakat kaptak. A felvidékiek érthető módon nem érezték otthonuknak Hajóst, az alföldi nincstelenek pedig feltehetően csak pár évre szóló alkalmi szállást láttak ezekben az épületekben, így leginkább csak lelakták, leharcolták őket.

A svábok visszatérése Hajósra időben elég hosszú folyamat volt. Voltak családok, akik hetekig rejtőzködtek padlásokon, pincékben, erdőkben, míg elült a baj, majd kis szerencsével vissza tudtak térni saját otthonukba. Akinek a házat addigra már elfoglalták a telepesek, igyekezett Hajóson vagy a környéken meghúzódní, amíg adódott olyan megüresedő porta, ahova be tudott költözni családjával. Voltak azonban olyanok is, akik a bujkálás helyett az elköltözést választották, ők gyakran csak évekkel később jöttek vissza, mikor már biztosak lehettek abban, hogy vége a meghurcoltatásoknak. Így rövid időn belül a hajósi házakban többszörös tulajdonosváltás zajlott le. A helyzetet még bonyolította, hogy a kitelepítések alatt a házakat államosították, így a tulajdonosoknak a visszaköltözéskor meg kellett vásárolni azokat, ami gyakran évtizedekig húzóódó törlesztést jelentett a családoknak.

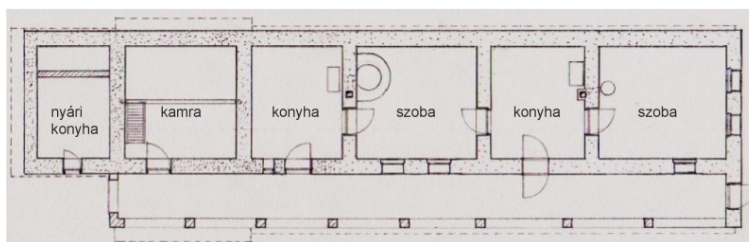
(10) A vezetékeket saját kezűleg vezették be az oromfalon keresztül a padlástérbe, ahonnan a födémen keresztül húzták le az egyes helyiségekbe. Általában a bekötés egy ütemben minden helyiséget érintett, legfeljebb az alárendeltebb helyiségek nem kaptak rögtön villanyt.

(11) Gruber, 24.

A faluban ekkor általános volt a túlszűfolttság problémája. Ennek egyik oka a hirtelen megnövekedett lakosságszám volt, amit egyrészt a 45 és 48 között betelepítettek, másrészt az 50-es években megnövekedett természetes népszaporulat okozott (11). Az 1945-től az 50-es évek közepéig a folyamatosan visszaáramló hajósi családok és a telepesek a faluban változatlan épületállomány mellett éltek együtt, így gyakran két-három sváb család osztozott egy telken, sokszor egy lakáson. Emellett tovább élt az egy családon belüli több generáció együttélésének hagyománya, a családon belüli összetartás a kitelepítések meghurcoltatásai miatt is rendkívül szoros volt. A lakosságszám a 60-as évekre visszacsökkent a háború előtti szintre (12), ami a telepesek távozásának tudható be.

A Mayer család 1945-től 49-ig volt kitelepítve Jánoshalmán, majd 1949-től a Pincefaluban várták, hogy a telepesek mikor hagyják el házukat. „*Ahogy rakta föl a bútort, mi már ott álltunk a mienkkel.*” (13) A család ekkor csak az első két helyiséget, az első szobát és a konyhát vette használatba, a ház hátsó részébe további lakókat vártak. A Szauter család szintén a kitelepítések miatt került el Hajósról, az ő házuk azonban nem szabadult fel később sem. Így költöztek a *Mayer-házba* 1951-ben, ahol a hátsó szobát és a mögötte lévő ablaktalan kamrát tudták ekkor használatba venni. A kamra alatt itt pince helyezkedett el, ami még inkább megnehezítette a helyiség használatát. Az első szoba-konyha, mint lakóegység egy bizonyos szintig teljesen működőképes lett volna, de ez esetben az egy szobán előbb hét, majd kilenc lakó osztozott, a konyha pedig a nyitott kémény miatt hideg időben lakás céljára alkalmatlan volt. Így ez sem a Mayer, sem a Szauter család számára nem volt egy hosszútávon élhető lakásforma. Az udvaron és annak építményein a két család osztozott, az első ólakat és árnyékszéket a Mayer család, a hátsókat a Szauter család használta.

A *Mayer-házban* adódott lakhatási nehézségek enyhítésére a két család egyszerű megoldásokat keresett. A Mayer család a beköltözés után térfelhasználás céljából rögtön elbontotta az első szobában lévő búboskemencét; a fűtést ezután egy ún. *Jancsi-kályhával* oldották meg, ami a vaskályhák egy akkor divatos, zománcozott fajtája volt. 1955-ben a Szauter család pedig az első kamrát alakította át konyhává. Ehhez a pincét földdel töltötték fel, ami később többször is az épület süllyedéséhez vezetett. A két helyiséget egy új ajtó beépítésével összenyitották, illetve az eddig ablaktalan konyha kapott egy kis szürkére mázolt, spalettás ablakot a bejárati ajtó mellé. A két lakórész közötti átjárást megszüntették az első konyha és a hátsó szoba közötti ajtó eltorlaszolásával.

11. kép: A Mayer-ház alaprajza az 50-es években (saját ábra)

A Mayer családnak szintén probléma volt a rendes konyha hiánya. Ők a beköltözést követően a ház végében lévő keskeny, ablaktalan füstölő helyiséget kezdték nyári konyhaként használni. Ez nyári tartózkodásra és piszkosabb munkák végzésére teljesen alkalmas volt, azonban semmiképp sem helyettesített egy rendes konyhát, így a család

(12) Népszámlálás 2011. Országos, területi adatok. Bács-Kiskun megye. 2013. 03. 28.

www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/03/03_4_1_1_1.xls [megtekintve: 2013. március 28.]

(13) Idézet a Mayer-ház volt lakóival készített interjúból.

(14) Érdeklőség a több lakást magában foglaló *Szeitz-ház* esete. A 70-es években már egy kézben lévő hosszú ház utolsó lakását a kemence tartotta életben, ugyanis a tulajdonos pusztán azért nem bontotta le a ház hátsó részét, mert itt tudott még kenyeret sütni. A lakásnak ezen kívül más funkciója nem is volt.

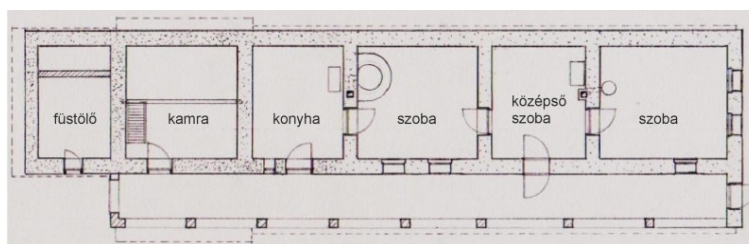
végül 1955-ben az első konyhában „beplafonozta” a szabadkéményt. A padlásszinten a kéménykürtőt még pár évig meghagyták füstölés céljára. (11. kép)

A szabadkémény „becsukása” és a búboskemence lebontása az 50-es évektől általános jelenségnek számított a faluban, a kényelem előbb-utóbb mindkettőt megkövetelte. Ahol viszonylag sokáig állt búboskemence, ott egyrészt eleve kettő volt, másrészt az emberek szerették a kemence melegét és kenyérsütésre is sokáig tudták még használni (14). Ahol a szabadkémény az egyetlen kémény volt, ott ennek becsukásakor gondoskodni kellett a füst elvezetéséről. A *Greksa-házban* az elbontáskor zárt kéményt építettek, az *Ignéczi-házban* pedig a kéménykürtőt a *Mayer-házhoz* hasonlóan meghagyták és a szobai tüzelők füstjét a falakban kialakított kürtővel ide felvezették.

A kemencék helyére az akkori szokásnak megfelelően vaskályhák kerültek. Ezek aztán olyan helyiségekben is teret nyertek, melyek korábban fűtetlenek voltak, mivel kis helyet foglaltak és a kemencénél gyorsabb felfűtést tettek lehetővé, ami, ha napközben senki nem tartózkodott otthon, sokkal praktikusabb volt. A szabadkémény megszűnése pedig a *Mayer-ház*on kívül máshol is módosította a füstölés szokását. Ahol már nem készült ezután új füstölő, ott az erre szánt húsokat a tulajdonosok más házakba hordták át füstölésre.

3. 1960-AS ÉVEK – TÉRNYERÉS

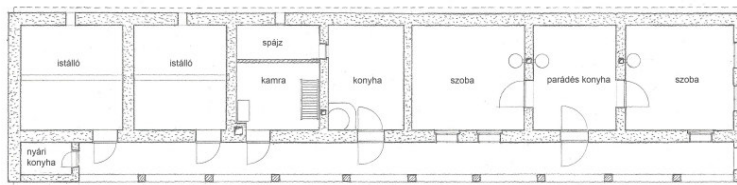
A Szauter család elköltözésével 1960-tól a Mayer család már egyedül birtokolta az egész portát. Így a ház többé nem a szűkösség színtere volt, amihez az is hozzájárult, hogy az 50-es évek végén a legidősebb három gyerek elkerült otthonról. Ezt a hirtelen jött térnyerést a térhasználat és a helyiségfunkciók módosulása követte. A két szoba átbútorozásával megtörtént a generációk lakóházon belüli különválása, az első szoba a szülők, a hátsó szoba az otthon lakó gyerekek hálóhelye lett. Ezek a szobák azonban továbbra sem számítottak lakószobának, csupán az alvás, pihenés funkcióját töltötték be. A legfőbb lakóhelyiség a 60-as évektől a hátsó konyha lett, ide került a nagy asztal, a kredenc és a *sparhelt* is az első konyhából, ez volt a főzés, az étkezés és a házban folyó élet helyszíne. Az első konyha funkcióját veszve inkább csak egyfajta átjáró volt a szobák között. (12. kép) Mindkét konyhában, használattól függetlenül helyet kapott még egy vagy két ágy a hazatérő családtagok számára. Ekkor hiába kezdett el a család hirtelen három szobát használni egy helyett, még nem merült fel a saját szoba lehetősége, amit a többi vizsgált ház példája is igazol. Ehhez a térnyerésen túl egyfajta szemlélet- és életmódbeli változásra is szükség volt, ami csak a 70-es évekre érte el Hajóst. Addig ezek a funkcióvesztett helyiségek alvóhely tekintetében kihasználatlanok maradtak.

12. kép: A helyiségfunkciók módosulása a Mayer-házban a 60-as években (saját ábra)

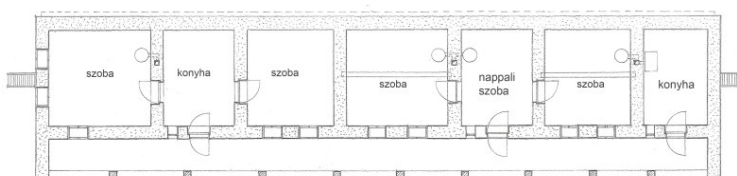
Annak hogy a két konyha közül a család a hátsót kezdte el használni, praktikus okai voltak. A konyha így nem ékelődött többé a hálóhelyiségek közé, vagyis a lakókonyha funkció és a hálófunkció térben jobban szétválhatott egymástól. Emellett a hátsó szobában még ott állt a búboskemence, így a kenyérsütést is egyszerűbben lehetett a hátsó konyhából végezni.

A hátsó konyha megjelenése általánosnak mondható a településen, sőt kései építésű házaknál már alaptól létezett. A *Bohner-ház* 1941-ben már eleve úgy épült, hogy az első és a hátsó szoba közé egy ún. *parádés konyha* került. Ez elméletben csak az étel elfogyasztására volt hivatott, minden másra ott volt a hagyományos konyha. A paraszti életmódban azonban az étkezés nem tudott elszakadni a konyhától, így a parádés konyha eleve funkciótlan helyiséggé vált. (13. kép)

13. kép: Az Bohner-ház építéskori alaprajza a parádés konyhával (saját ábra)

Az, hogy az addig szűkösen élő családok a 60-as évek küszöbén több lakóterhez jutottak, nem volt véletlen. A telepések távozásával egyre több ház szabadult fel, melyeket a Tanács kiutalt a túl zsúfoltan élő családoknak. Aki nem akart régi házba költözni – mint a Szauter család – az spórolt és építkezett, de az anyagi és építési nehézségek miatt ez nehezebb volt. Mindkét út oda vezetett, hogy azok a porták, ahol korábban 2-3 család élt együtt, most egy család tulajdonába kerültek. Ez igaz volt azokra a házakra is, amelyek eredetileg több lakást tartalmaztak. Az *Ignéczi-ház* mindhárom lakása a 60-as években került az Ignéczi család tulajdonába. Itt a generációk lakásonként tudtak különválni: az idősek az első lakásban maradtak, a fiatalok pedig a hátsó kettőben alapítottak családot. A hátsó két szoba-konyhás lakás összevonásával a *Mayer-ház*hoz hasonlóan itt is megjelent a hátsó konyha. Érdekesség, hogy itt a konyha és hálófunkció elkülönülése a térkapcsolatok átalakulásában is megnyilvánult, ugyanis a hátsó konyha és a mellette lévő szoba közti ajtót befalazták, így a konyha csak a tornácról vált megközelíthetővé, a harmadik lakószobát pedig megnyitották a többi felé. Az *Ignéczi-ház* emellett abban is eltér a többi példától, hogy az első konyha – azaz a középső szoba – a hátsó konyha megléte mellett is elég sokat megőrzött lakószoba funkciójából, ami a nappali, mint helyiség egy korai formájának tekinthető. (14. kép)

14. kép: Az Ignéczi-ház alaprajza a 60-as években (saját ábra)

A térnyerés másik lényeges oka az 50-es, 60-es években kezdődő elvándorlási kedv volt, ami elsősorban a továbbtanulókat és a fiatal munkavállalókat érintette (15). Ez jelentősen megnövelte az ingázók számát, akik közül aztán sokan el is költöztek Hajósra. Az ekkoriban felnőtt utódok így a korábbi tendenciával ellentétben nem maradtak a szülői házban, ami a lakószám csökkenésének másik oka volt.

(15) A 2. és 3. szektor dolgozói csak a környező nagyobb városokban (Kalocsa, Baja) tudtak munkát vállalni, illetve a fiatalok szakmát és érettségit is csak itt tudtak szerezni.

(16) Idézet a *Mayer-ház* volt lakóival készített interjúból.

4. ÁTVÁLTOZÁS APRÁNKÉNT – „AHOGY TUDTUK, ÚGY CSINÁLTUK”

Ahhoz, hogy a parasztház túlnőjön eredeti rendeltetésén és mai értelemben vett lakóházzá váljon, alapvetően két dolog kellett: új igények és anyagi lehetőségek. A 60-as évek pedig mindkettőt elhozta.

A TSZ-ek és állami gazdaságok megalakulása új helyzetet teremtett a munka világában. Az emberek napi 8 órában dolgoztak fix bérért, így a jövedelem már sokkal kevésbé függött az adott mezőgazdasági év alakulásától. A családok végre tudtak spórolni, illetve különböző segélyekkel és hitelekkel egészítették ki jövedelmüket. A Mayer-házról készített interjú kis túlzással, de jól prezentálja, hogy ez mennyit számított: *„Mindent kölcsönből finanszíroztunk. Anyuka kaphatott pedagóguskölcsönt, mert dajka volt, és az árvíz után is kedvezményesen lehetett hitelt felvenni.”* (16)

A gazdaság növekedése a 60-as évektől általános életszínvonalbeli emelkedéshez vezetett. A mezőgazdasági munka társadalmi megbecsülése jelentősen nőtt, a paraszti családok igényei és életszínvonala a munkásosztályéval vált egyenrangúvá, a vidék egyre inkább kezdett felzárkózni a városokhoz. Az apránként összegyűjtött pénzt az emberek elsősorban az otthonuk – és ezzel életminőségük – korszerűsítésébe, fejlesztésébe fektették. A Huber-házban készült interjú is ezt támasztja alá: *„...a 60-as évek közepétől kezdődött el ez a stukatúrozás meg az új fajta házak építése meg ezeknek a régi házaknak a toldása, mert addigra szedte magát úgy össze annyira a nép, hogy tudott már valamennyire építeni...”* (17)

A fejlesztések egyik iránya a ház karakterének, megjelenésének megváltoztatása volt, melyben nagy szerepe volt a különféle divatoknak és a polgári építészetből vagy az új típustervekről átvett mintáknak. Emellett természetesen elkerülhetetlen volt az akkorra már 60-80 éves, esetenként veszélyessé vagy idejétmúltnak vált épületszerkezetek javítása, esetleg cseréje (18). Ezeket a szerkezeti javításokat általában az utolsó pillanatban végezték, amikor a ház állékonysága már veszélybe került. Ez is, illetve a pénzhiány is hozzájárult ahhoz, hogy például egy-egy ház aláfalazása gyakran évekig elhúzódó, apránként elvégzett munka volt. Amit lehetett, még mindig igyekeztek saját kezűleg elvégezni, de a 60-as évektől már a képzett mesteremberekkel végzett munka volt a jellemzőbb.

Az 50-es évektől kezdték lecserélni az addigra már elöregedett nádat cserépfedésre. Mivel az új életmódba már egyre kevesebb ház körüli munka fért bele, a tartósabb és a nádnál jóval kevesebb karbantartást igénylő cserépfedés praktikusabb volt. Érdekesség, hogy ahol kamra hiányában a nádas padlást használták romlandó élelmiszerek tárolására, ott a nádfedés cseréje az épület funkcióvesztését is jelentette volna. Ilyen példa az Ignéczi-ház esete, ahol a nádfedést csak a 60-as évek közepén, egy új kamrahelyiség építése után cserélték le.

Az első oromfalat tönkremenetel miatt több vizsgált ház esetében újra kellett falazni, ami egyben a régi, karakteres kisablakok lecserélését és a *gangtir* megszüntetését is jelentette. Az új homlokzaton általában egy magasabb, háromosztatú szobaablak, illetve egy kétosztatú folyosóablak kapott helyet (19). (15. kép)

(17) Idézet a Huber-ház lakóival készített interjúból.

(18) Tipikusan ilyen volt a házak kisméretű téglával történő aláfalazása, illetve a fedélszék elöregedéséből adódó problémák megoldása, de sok helyen újra kellett falazni az első vagy hátsó oromfalat is.

(19) Az akkortájt megjelenő kockaházak tipikus ablakszerkezeit alkalmazták itt is.

(20) A gang „becsukásáról” a 6. fejezetben lesz részletesebben szó.

15. kép: A Mayer-ház eredeti és átalakult homlokzata (saját ábra)

Mikor épp nem volt semmi sürgősen javítandó szerkezeti probléma, a ház megjelenése is apránként elkezdett átalakulni. A kor jellemző divatja lett a 60-as években megjelenő *pingálás*, ami a 90-es évekig elterjedt szokás maradt. Általában a lakófunkciójú helyiségeket és gyakran a gangot látták el ilyen hengerrel felvitt mintával, a házak utcai homlokzata azonban továbbra is egyszerűen fehér maradt. (16. kép) A pingálás elterjedésének oka a városi minták átvételén túl a parasztházak mai értelemben vett otthonná válásával magyarázható. Ez a díszítés kicsit ellentétben állt a korábban előtérbe helyezett praktikussággal, azonban a parasztház ekkor már egyre kevésbé volt a mindennapi munka színhelye, az térben fokozatosan teljesen különvált a lakóháztól. Ennek a különválásnak az egyik megnyilvánulása volt az épületen belüli helyiségek tisztábbá, igényesebbé válása.

16. kép: Pingálás a Mayer-ház tornácán (saját fotó)

Emellett már az 50-es évektől kezdve nagy divatja volt a faluban a látszógerendás födémek bestukatúrozásának. Ez általában csak a szobák és a konyha födémét érintette, a mestergerendát, ahol kellett, *felhúzták* előtte a padlásra. Itt a divat mellett a másik ok szintén az otthon igényesebb, tisztább megjelenése volt: a fafödémek, különösen, hogyha még meszelték is őket, állandóan peregték, ami koszolta a helyiség padlóját, bútorait.

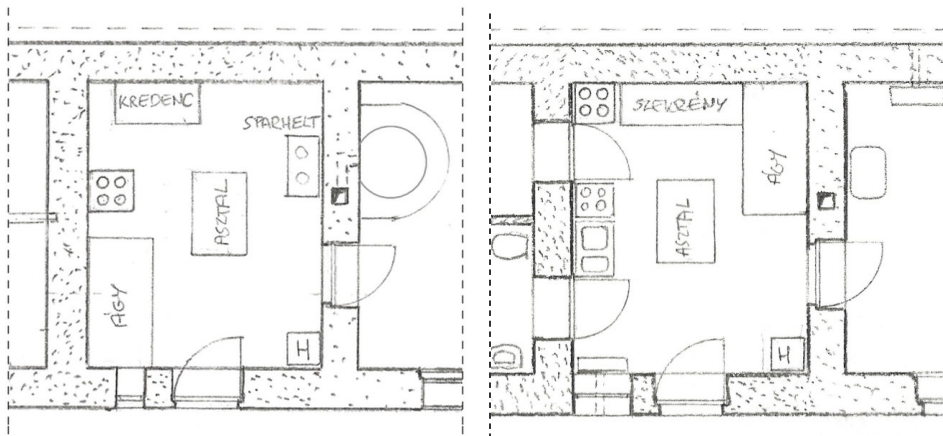
A helyiségbelső átalakításának következő nagy hulláma a 70-es években jött el. A mai padlóburkolatok szinte mind ekkor alakultak ki, többek között olyan új anyagok alkalmazásával, mint a cementlap, a linóleum vagy a beton. Általában ekkor stukatúrozták be a tornácot, amit sok helyen a gang befalazása és ezzel belső helyiséggé válása idézett elő (20). A pingálás mellett pedig megjelent a tapéta is a falakon.

A fenti átalakítások nagyban megváltoztatták a hagyományos parasztház karakterét. Érdekes, hogy utólag sokszor a tulajdonosok is megbánták ezeket a praktikum és divat diktálta lépéseket, amit a *Mayer-ház*ban készült interjú is alátámaszt: „...nekem ezek az ablakok nem tetszenek, nem is illenek oda... sokkal szebb szoba volt úgy, mikor volt az a 3 kis ablak”. „Hülyeség volt, de akkor ez volt a divat” (21)

5. MODERNIZÁCIÓ A HÁZBAN

A mindennapi életet megkönnyítő háztartási berendezések már az 50-es években megjelentek, általánosan azonban csak a 60-as években, a vasbolt megnyitásával terjedtek el. Ahogy az 50-es évektől már a nők is munkát vállaltak, úgy egyre kevesebb idejük maradt az otthoni teendőkre, az otthon élő idős családtagok pedig már nem tudták egyedül vezetni a háztartást. Az új eszközök ezáltal rendkívül gyorsan terjedtek, a 70-es évekre már szinte minden házban használták őket.

A *Mayer-ház*ban a mosógépet még a vezetékes víz megérkezése és a fürdőszoba kialakítása előtt vették a 60-as évek közepén. Ezeknek az első, ún. tárcsás mosógépeknek rendszerint közvetlenebb kertkapcsolatra volt szükségük a vízkiöntés végett, így a *Mayer-ház* esetében a gépet ugyan a kamrában tárolták, de mosáskor mindig kivitték a tornácra (22). Idővel, a fürdőszobák és a szennyvíz elvezető rendszer kiépülésével a mosógépek bekerültek a házba. Az első hűtők vagy a konyhában vagy ahol már létezett, ott a belső spájzban kaptak helyet (23). A hűtőszekrények után a családok gyakran vásároltak fagyasztóládát is. Ezek rendszerint már igen nagyméretű ládák voltak, melyeknek érezhetően nem volt egy optimális helye a lakáson belül, így a legkülönbözőbb helyekre kerülhettek: van, ahol jelenleg épp az első szobában áll. Ekkor már sok helyen nem volt se nádas padlás, se gémeskút (24), ahova a romlandó élelmiszert el tudták volna tenni, volt viszont áram és pénz a modernizációhoz. A hűtő és a fagyasztó megjelenésével a kamrában történő, azaz a lakáson kívüli ételtárolás lényegében teljesen megszűnt.

17. és 18. kép: A Mayer-ház konyhája a palackos (60-as évek vége), majd a vezetékes gáztűzhely megjelenése után (80-as évek közepe) (saját ábra)

(21) Idézet a *Mayer-ház* volt lakóival készített interjúból.

(22) Más vizsgált házakban volt, hogy eleve ott is tárolták.

(23) A belső spájz kialakulásáról a 6. fejezetben lesz részletesebben szó.

(24) A romlandó élelmiszereket a helyiek a kút vize fölé engedték, ahol elég hűvös volt a tároláshoz.

(25) Aranyos Sándor: A modernizáció problematikája Mezőpetriben. In: Cseri Miklós - Sári Zsolt (szerk.): *Vidéki életmódváltozások a 20. században*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2009. 179.

Szintén a 60-as évektől kezdett terjedni a palackos gáztűzhely a háztartásokban. Ennek kezelése és a konyha tisztán tartása a sparhelthez képest egyszerűbb volt, másrészt a gáztűzhely nem fűtötte fel a helyiséget, így a nyári főzést is lehetett a konyhában végezni. A vizsgált házak közül négyben ennek ellenére a sparhelt ma is ott áll a gáztűzhely mellett, praktikusan a téli főzést általában ezen végzik. A palackos gáztűzhelyt általában lecserélték vezetékes gázbekötésűre a hajósi gázhálózat kiépülése után, azonban ez nem mindig jelentette annak leselejtezését. A *Mayer-házban* ugyanúgy megmaradt a konyhában a vezetékes mellett, nagyobb családi ünnepeken vagy kinti főzéseknél a tornácon tudták használni. (17. és 18. kép) A *Huber-házban* a kamrába került át és a nagyobb kosszal járó főzéseket a mai napig ott végzik.

A modernizáció nem csak a háztartási eszközöket hozta el az otthonokba. Az 50-es évektől kezdve az újságok, majd a rádió megjelenése új fejezetet nyitott a művelődésben és a közösségi életben. A rádió nem csak a családot, de a tágabb falusi közösséget is képes volt összehozni, mintegy új tartalommal megtöltve a falusi szomszédolásokat (25). Az emberek előszeretettel hallgatták az akkor betiltott Szabad Európa Rádiót, rendszerint csukott ajtók mögött, valamelyik szoba mélyén.

A TV szintén a 60-as években terjedt el. A *Mayer-házban* a készülék megjelenése igazi kuriózumnak számított, amit annak elhelyezése is bizonyít. A pár éve már funkció nélküli középső szoba a TV és egy új fonott bútorgarnitúra ide helyezésével egyfajta TV-szobává, amolyan kezdetleges nappalivá alakult. A TV mellett a 60-as években a vendégjárás hagyományos formái is életben voltak még, a fonókhöz vagy egyéb szomszédokkal közös munkavégzéshez néha maga a TV adta az aláfestést. „*Nálunk nyitott ház volt, ott volt az egész utca... egyáltalán nem az volt, hogy odaültünk és csak tv-ztünk volna.*” (26) A TV nézés tehát a 60-as években még nem kifejezetten szűk családi vagy egyéni, inkább közösségi tevékenység volt.

A TV készülékek lakáson belüli elhelyezése megmutatta a tv-zés mindennapokban elfoglalt szerepét az adott család életében: kapcsolódhatott vendégfogadáshoz, családi élethez vagy hétköznapi tevékenységekhez is. (19. kép) A *Bohner-házban* például a TV a hátsó konyhába került, ami a családi élet legfőbb színtere volt. Itt a TV nézés nem egy különleges tevékenységet, hanem a mindennapok megszínesítését jelentette.

19. kép: TV a Szeitz-házban egy XX. század eleji komód tetején (saját fotó)

„*A TV szüntette meg a vendégséget.*” Ez a mondat az interjúban sokszor elhangzott, azonban ez nem volt ilyen egyszerű. A 60-as évek végétől kezdett a TV-nek igazi otthoni kultusza lenni, mikor a legtöbb házban már volt készülék. Mivel a háztáji földeket és a házikertet az emberek rendszerint a napi munka után művelték, a munkanapok

(26) Idézet a *Mayer-ház* volt lakóival készített interjúból.

(27) Aranyos, 186.

jelentősen hosszabbá váltak, valamint az új rendszer propagálta a vasárnapi munkavégzést is, ezért a családi életre egyre kevesebb idő jutott. A családi együttlétek egyik formája hagyományosan a közös munkavégzés volt, azonban a kollektivizált gazdálkodás, illetve az új üzemi munkahelyek megjelenése ezt a fajta családi időtöltést már nem tette lehetővé (27). Az együttlétre viszont nagyon is volt igény, ami a közösségi élet fokozatos háttérbe szorulását eredményezte. Az otthonok már nem a munkavégzés helyei voltak, hanem a nyugodt családi együttlétéké, amit sokszor a legújabb szokás, az esti TV-zés jelentett.

A házak fokozatosan elzáródtak a szomszédságtól, a vendégségnek egy új, intimebb formája volt kialakulóban, egy olyan fajta vendégség, ami a korábbival ellentétben nem hétköznapi, hanem ünnepi esemény volt. Ehhez az is hozzájárult, hogy a 70-es évekre a munka vagy továbbtanulás miatt a városba költözött családtagok általában csak ritkán jártak haza.

6. 1970-ES ÉVEK – ÁTÉPÍTÉSEK ÉS A SAJÁT SZOBA MEGJELENÉSE

A parasztházak eddig ismertetett funkcionális átalakulása a hagyományos ház meglévő helyiségeiben történt, elsősorban azok modernizálására, otthonossá tételére irányult. A 60-as évek végére a mindennapi élet és a mindennapi igények már annyira megváltoztak, hogy az eredeti térstruktúra nem tudta többé kielégíteni az új követelményeket, így előbb-utóbb elkerülhetetlen volt a változás. A térstruktúra megváltoztatása mindenképpen építéssel és/vagy bontással járt, amihez nagyobb tőke kellett. A kifejezetten nehéz 50-es évek után az emberek a 60-as évek végére kerültek olyan anyagi helyzetbe, hogy egy komolyabb átépítésbe belevágjanak.

A településen három olyan építési tendenciát figyeltem meg, melyek tipikusnak mondhatók. A legegyszerűbb átépítések általában valamilyen belső elrendezéssel kapcsolatos probléma orvoslására irányultak és viszonylag kevés munkával, tervezés nélkül kivitelezhetőek voltak. Tipikus ilyen eset volt a kamra átalakítása vagy ritkább esetben kialakítása (28). A padlásra való feljutás ezzel együtt változott: a külső lépcső vagy a létra általában bekerült a kamrába. Ennek egyrésztől praktikus okai voltak, mint a lépcső időjárás elleni védelme, másrészt viszont a házak és a lakók befelé fordulásának egyik jeleként is értelmezhető. A tornác megjelenésébe sem illett már bele a takarmányfelhúzó nyílás vagy rozoga padlásfeljáró képe, illetve sok helyen a gazdálkodási szokások változásával már nem volt arra szükség, hogy a padlásfeljáró központi helyen legyen (29).

A 60-as, 70-es években a házakban szinte kivétel nélkül megjelent a *spájz* – azaz a belső kamra (30). Kialakításának legáltalánosabb példája, hogy a meglévő nagy kamrát kettéosztották egy egyszerű téglafallal, majd a hátsó helyiségből egy, a konyhából közvetlenül megközelíthető spájzt hoztak létre. Az első helyiség megmaradt külső kamrának, megközelítése továbbra is a tornácról történt. (20. kép) Egy darabig mindkét kamrát használták élelmiszertárolásra, a készletet a nagyobb tisztaság miatt viszont már bent tárolták, illetve később gyakran a hűtőszekrényt is itt helyezték el. Végül soron ez a helyiség örökölte meg a nagy kamra élelmiszer-tároló funkcióját, a megmaradt kamrarész pedig már általában az udvar használatához kapcsolódó eszközök raktározására szolgált. A 70-es években vált aztán jellemzővé az első kamrarész fürdőszobává alakítása. Mivel a külső kamra egyre inkább feleslegessé vált, így ez egy praktikus hasznosítása volt ennek a helyiségrésznek (31).

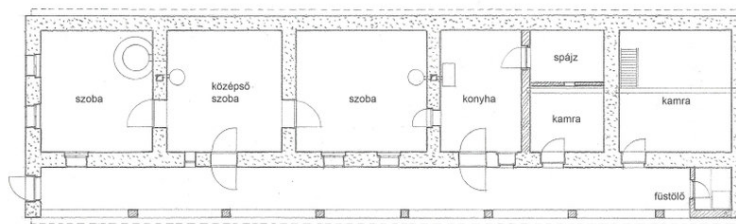
(28) Az *Ignéczi-ház* kamra nélkül épült eredetileg, itt a ház végét toldották meg egy kamrával a 60-as években. Ezzel a hátsó oromfalnak támasztott padlásfeljáró is megszűnt.

(29) Az nagyállattartás megszűnésével a padláson történő takarmánytárolás is visszaszorult, ami miatt már nem kellett nap, mint nap a padlásra járni, a helyiség funkcionálisan már kevésbé volt fontos.

(30) A *Bohner-ház* ebben is megelőzte korát, itt már az építéskor kialakították a spájzt.

(31) A fürdőszoba kialakításáról a 7. fejezetben lesz részletesebben szó.

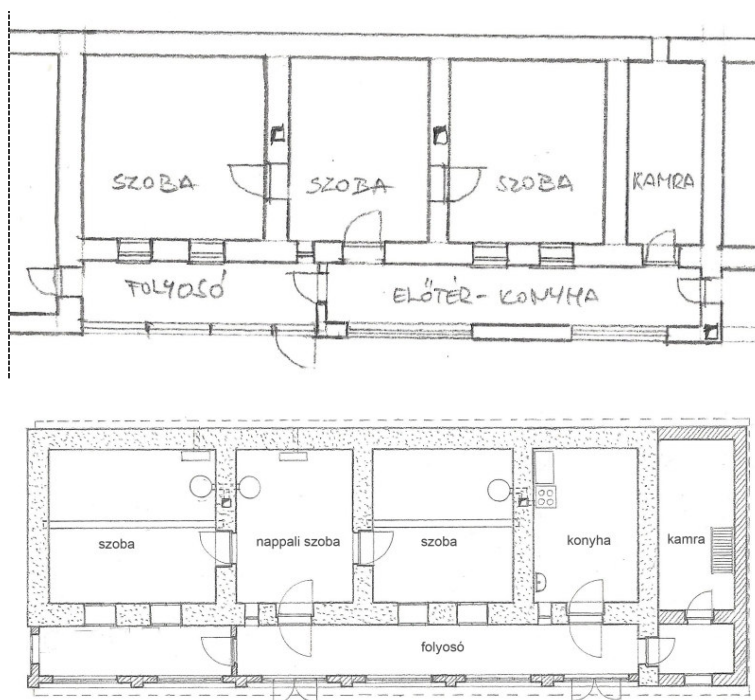
(32) A folyosóra itt azért volt szükség, hogy az épületet összekössék a telek első részén épült új lakóházzal. Erről a jelenségről a fejezet végén lesz részletesebben szó.

20. kép: A spájz kialakulása a Huber-házban a 60-as évek végén (saját ábra)

Az átalakítások második típusa a gang teljes vagy részleges befalazása volt, ami a 70-es évektől vált divattá. A vizsgált példák közül a *Szeitz-ház*nál az elsődleges indok a ház térszervezésének átalakítása volt új – a tornácból kialakított – helyiségek létrehozásával. A gang befalazása lényegében az épület kétraktusossá válását jelentette, azonban a tornácból keskenysége miatt nem lehetett akármilyen helyiséget kialakítani. Itt a gang hátsó felén egy előszobával egybenyitott konyhát, első felén pedig egy zárt folyosót hoztak létre (32). Az eredeti konyha így funkcióját veszítve lakószobává alakult, ami által itt is létrejöhetett a lakószobák térbeli különválása – csak kicsit másként. (21., 23. és 24. kép)

Az *Ignéczi-ház* esetében az elsődleges szempont az épület hőháztartásának javítása volt. A hagyományos egytraktusos épületek helyiségeiből a külső falakon át sok hő távozott, ami a ház nehezebb (és költségesebb) felfűtését eredményezte. Az emberek akkoriban már jóval több időt töltöttek a négy fal között, mint korábban, így a meleg bent tartása még fontosabb lett. A tornác befalazása elzárta a helyiségek egyik falát a külső tértől, amivel az adott helyiség hőtechnikailag kedvezőbb helyzetbe került (33). (22. kép)

21. és 22. kép: Tornácbefalazás a Szeitz- és az Ignéczi-házban (saját ábra)

(33) Ha a tornác, mint ahogy a *Szeitz-ház*ban is, konyhát hoztak létre, az a fűtés szempontjából még kedvezőbb volt, mivel a sparhelt így közvetetten a konyha melletti helyiséget is fűtötte.

(34) Hajós Város Önkormányzata, az Építési Hivatalvezető beszámolója alapján. A családok az alapélelmiszerek helyett gyakran majorannát, bazsalikomot vagy paprikát termesztettek ezeken a földeken.

A gang befalazásával az épület elvesztette eredeti karakterét, gyakran mindenféle összehordott anyagot, nyílászárót használtak, így a ház egységes képe is megbomlott. (25. kép) Emellett jelentős hátrány volt még, hogy a belső helyiségek megvilágítottsága ezzel igen rossz lett. Sok esetben a szobákon és a konyhán az eredeti hagyományos ablakok és ajtók maradtak meg, melyek amúgy sem engedtek be túl sok fényt, így azonban a helyiségek lényegében teljesen sötétté váltak.

23. és 24. kép: A becsukott tornácra kialakított folyosó és konyha a Szeitz-házban (saját fotó)

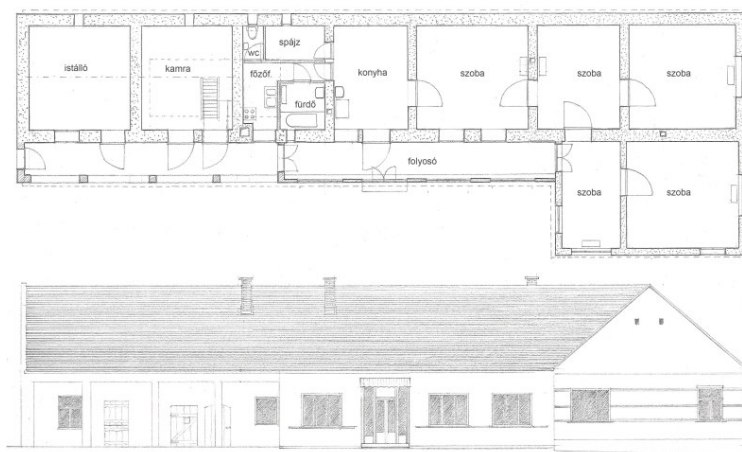
25. kép: A Szeitz-ház becsukott tornácának külső megjelenése (saját fotó)

A harmadik típusba azokat az átalakításokat sorolom, melyeknél a hagyományos hosszú házat az utcáfronton oldalirányban megtoldották egy második traktussal, létrehozva ezzel egy 4-5 szobából álló négyzetes alaprajzú lakóteret. Ezen átépítések korai példái mintául szolgáltak a később tömegesen elterjedt kockaházakhoz, későbbi példáinál viszont már ezeknek a típusterveknek a visszahatása érvényesült. Az ilyen átépítések első ránézésre nem sokat hagytak meg az eredeti ház karakteréből, de a korai példáknál az eredeti épület általában teljes hosszában sértetlenül be tudott épülni az új házba. A bővítések célja elsősorban a fiataloknak szánt új, saját használatú lakószobák létrehozása volt.

Ezek az átalakítások a II. világháború után 20-30 évvel éltek fénykorukat, amikor a családok már megengedhettek maguknak egy ekkora kiadást. Ugyan az életszínvonal általánosan nőtt, az igazi jövedelemforrás a háztáji gazdaságokban rejtett. A TSZ-ek megalakulásakor a parasztság megnyerésére az állam egy-egy hektár földet adott saját használatra, ami ezután komolyabb anyagi felemelkedés forrásává vált. Évről-évre volt valamilyen aktuális termény, aminek az eladásával egy kisebb vagyona lehetett szert tenni, volt, aki egy év alatt kereste meg egy új Lada árát (34). Rengeteg munkával volt esély az előrelépésre és az emberek éltek ezzel a lehetőséggel. *„Munka volt akkor, munkalehetőség is volt, akkor nagyon sokat dolgoztunk, mire rendbejöttünk megint. Újra kellett kezdenünk... majdnem éjjel-nappal dolgozott az ember, hogy össze tudjon spórolni.”* (35)

Ebben az időben már javában terjedtek a faluban a kockaházak, azonban nem mindenkinek állt módjában vagy érdekében, hogy ilyen típusterves házat építsen. Akik például a 70-es években még aktívabb gazdálkodást folytattak a telken, azoknak nem volt praktikus egy új kockaház, hisz annak nem volt olyan közvetlen kapcsolata a gazdasági udvarral, mint a hagyományos épületeknek. Emellett sokszor az idős tulajdonosok már nem akartak megválni az életük munkáját jelentő régi háztól, az új helyett inkább azt fejlesztették.

A *Bohner-ház* 1968-ban bővítették az utcafronton egy második traktussal, amiben egy nagyobb és egy kisebb szoba kapott helyet, az eredeti hosszú ház helyiségei sértetlenül megmaradtak és létrejött egy öt szobából álló lakótér. Emellett hátul a konyháig befalazták a tornácot is, amivel az épület lakás céljára használt része lényegében teljesen kéttraktusossá vált. Ez az átépítés tulajdonképpen csak a helyiségszám növelésére irányuló toldás volt, aminél nem volt szempont a meglévő helyiségekkel való használható térkapcsolatok kialakítása. A végeredmény sok helyiség szövevényes, kissé átláthatatlan rendszerét jelenti, többféle átjárással, az így kialakított saját szobák kevésbé minősíthetők privát, személyes tereknek, rendszerint csak egymáson keresztül közelíthetők meg. (26. és 27. kép)

26. és 27. kép: A Bohner-ház alaprajza és udvari homlokzata az 1968-as átépítést követően (saját ábra)

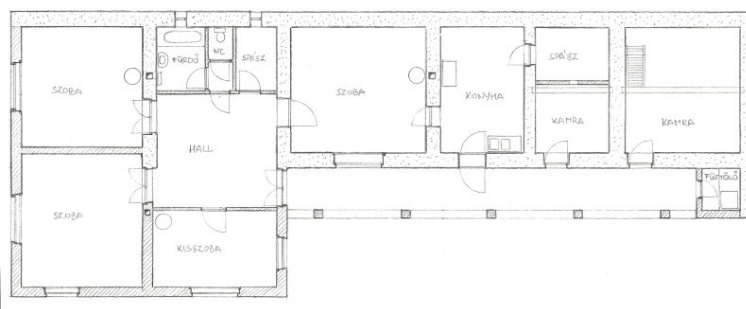
Az 1973-ban átépített *Huber-ház* esetében nem törekedtek az eredeti térstruktúra megőrzésére. Itt tervrajz is készült a bővítéshez, amihez az akkori típusterveket vették alapul. Ezt az is bizonyítja, hogy a használatban lévő hátsó konyha ellenére a tervrajzon szerepelt egy új konyha, ami tulajdonképpen nem vette figyelembe a hosszú ház

(35) Idézet a *Bohner-ház* lakóival készített interjúból.

(36) Hortoványi Piroska: Neked volt gyerekshobád? In: Cseri Miklós - Sári Zsolt (szerk.): *Vidéki életmódváltozások a 20. században*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2009. 311-312.

megmaradó részét. Gyakran a tervrajzokon meg se jelent az eredeti házrész, az átépítési tervek csak az első „kockaház” részt ábrázolták.

A *Huber-ház* átépítésénél az egész ház térstruktúrája – a korábbi sorolások kapcsolatokkal teljesen ellentétesen – egy központi tér köré szerveződött. A tornácról két bejárat nyílik, az egyik a hátsó konyhába, a másik pedig az új épületrészben a hallba. A hallból lehet megközelíteni a többi helyiséget, így a szobák személyes jellege nem sérül és a térstruktúra is átlátható, tiszta marad. A konyha az egyetlen helyiség, ami nincs közvetlen kapcsolatban a hallal, de annak ellenére, hogy lényegében teljesen különvált a többi helyiségtől, megőrizte központi szerepét. Érdekesség, hogy az építkezés alapvető célja, vagyis hogy minden családtagnak legyen saját szobája, végül nem valósult meg. Az új első szoba ugyanis sose funkcionált lakószobaként, az idősebb lakók inkább továbbra is hárman aludtak együtt a hátsó szobában, ami valószínűleg a megszokásból ered. (28. kép)

28. kép: A Huber-ház alaprajza az 1973-as átépítést követően (saját ábra)

Mindkét fenti esetben új helyiségként létrejött a fürdőszoba és a külön WC is. A *Huber-ház*ban ezek a korábbi első konyhából lettek leválasztva, így a lakószobákhoz kapcsolódnak, a *Bohner-ház*ban azonban a kamra hátsó részéből választották le az új helyiségeket, melyek így itt a lakókonyhából váltak megközelíthetővé. Az első részt főzőfülkévé alakították, ami igazából nem számított új funkciónak, mivel a nyári konyha hiányát pótlóan a helyiséget már korábban is használták főzésre. Így itt lényegében a volt nagy kamra teljesen beépült a lakótérbe, ami a korábban említett okokon kívül azért is történhetett, mert a *Bohner-ház*hoz a kamra után még két istálló is tartozott. Mivel a nagyállattartás ekkorra már jelentősen visszaszorult, a család az első istálló funkcióvesztését követően kinti tárolóként kezdte hasznosítani a helyiséget. A funkció áthelyezésével a padlásfeljáró is ide került át.

A saját szoba igénye – elsősorban a gyerekek illetve a szülei házában maradt dolgozó felnőttek részére – ott is felmerült, ahol nem volt lehetőség ilyen bővítésre. Míg korábban az egész napos összefüggés a családtagok között természetes volt, a 70-es években az emberek már egyedül jártak el dolgozni, munkájukat nem családi körben végezték. Ezzel párhuzamosan – talán a szocialista vezetés által az emberekre erőltetett kollektivisták szellem ellenhatásaként is – megnőtt az igény a saját intim szféra létesítésére. Az átalakult paraszti kultúrában a vagyontárgyak, ezen belül pedig a személyes tárgyak egyre nagyobb szerephez jutottak, ami a gyerekek körében a saját játékok birtoklását jelentette (36), a felnőtteknél pedig személyes tárgyak és idővel egy saját TV beszerzését.

A *Mayer-ház* esetében 1970-ben merült fel az igény egy saját szoba kialakítására, az egyik már felnőtt, dolgozó gyermek részére. A ház elrendezése és térkapcsolatai önálló, személyes tér létrehozására nem voltak igazán alkalmasak, itt csak a meglévő helyiségek funkcionális átalakulásával jöhetett létre saját szoba. Végül az akkoriban leginkább csak TV szobaként funkcionáló középső szobát nevezték ki saját szobának. Az új funkcióból adódóan a helyiség berendezése is változott, a TV pedig átkerült az első szobába, ami a konyhával párhuzamosan már egyre inkább lakószobaként is funkcionált a hálók hely

biztosítása mellett. A vizsgált házak közül több esetben (37) is megfigyelhető a volt első konyha saját szobává alakulása a 70-es években.

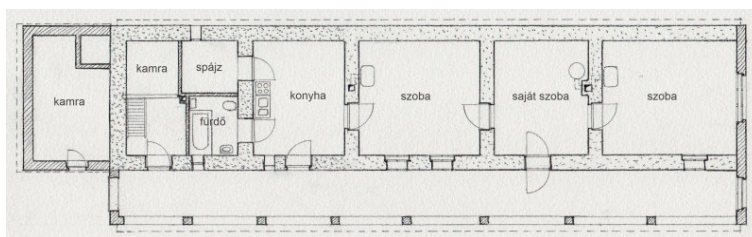
Meg kell még említeni az átalakításoknak egy olyan típusát is, ami a hagyományos épültre nézve lényegében csak bontást jelentett. Ez azokra a házakra volt jellemző, ahol eredetileg több lakásos volt a hosszú ház. Ilyen az *Ignéczi-ház* esete, ahol a telken lévő háromlakásos hosszúház első lakását bontották le a tulajdonosok, majd a helyére egy új, korszerű helyiség-beosztású lakóházat építettek. Ekkor jellemzően a nagy család fiatalabb tagja költözött be az új épületbe új családjával, az idősebb szülők, esetleg nagyszülők pedig maradtak hátul, az öreg házban. Ezzel tulajdonképpen mindenki jól járt, a fiatalok modernebb lakáshoz jutottak, a hagyományokhoz jobban kötődő idősök pedig a megszokott lakókörnyezetükben maradhattak anélkül, hogy a család távol került volna.

7. A VEZETÉKES VÍZ ÉS A FÜRDŐSZOBA MEGJELENÉSE

Hajóson 1973-tól volt lehetőség a porták vezetékes vízzel való ellátására, melyről a tulajdonos maga gondoskodott, így a vezetékek és a szaniterek elhelyezése gyakran minden szaksegítség nélkül történt. A gémeskút használata megszűnt, a szennyvízelvezetés pedig az udvaron kialakított ülepítő medencébe történt. A lakóházakban a víz és a vele járó új helyiség, a fürdőszoba megjelenése az eltérő igényektől és anyagi feltételektől függően más-más periódusban történt.

Sok házban az emberek már a vízmű létesítése előtt várták a vizet, így a hálózat kiépítését megelőző néhány évben az épületek már fürdőszobával épültek. A *Bohner-ház* esetében így a benti fürdőszoba használat már az említett 1968-as átalakítás után megkezdődött, de a helyiség csak 6 év után kapott vezetékes vizet. Így a vízvétel és a melegítés még hagyományos módszerekkel történt, ami egyfajta átmenetet jelent a hagyományos tisztálkodási szokások és a modern fürdőszoba használat között. A fürdőszobát itt a nagy kamra elejéből választották le, megközelítésére egy kis folyosót hagytak, ami a konyhát kötötte össze a főzőfülkével. Érdekesség, hogy a vizsgált kétraktusos átépítésekkel kialakított fürdőszobák – hiába voltak tervezettek – kicsinek bizonyultak a későbbi „spontán” leválasztott fürdőszobákhoz képest.

Nagyon sok esetben – például a *Mayer-ház*nál is – a vízbekötés és a fürdőszoba kialakítása egy időben történt. A fürdőszoba mellett ekkor alakítottak ki egy spájzt is, mindkét helyiséget a kamrából választották le, megközelítésük a konyhából történt, így annak bútorozhatósága kicsit kötöttebbé vált. Ez az átalakítás tipikusnak mondható, sok helyen figyelhető meg a konyha és a régi kamra közé ékelt fürdőszoba és a mögötte lévő spájz. Rendszerint a spájz jelent meg hamarabb, így az volt a hátsó helyiség, az előtte lévő kamrarészt a fürdőszoba megjelenéséig még használták. (29. kép)

29. kép: A fürdőszoba kialakítása a Mayer-házban 1975-ben (saját ábra)

A fürdőszobák kialakításának harmadik periódusában a vezetékes víz érkezésekor a vizet csak az udvarig vezették be. Így lényegében megszűnt a hagyományos, kútból történő vízvétel módja, a tisztálkodási szokások azonban nem változtak. Ez az

(37) A *Bohner-ház*ban, illetve a *Szeitz-ház*ban egy-egy átalakítást követően vált a volt első konyha saját szobává.

(38) A *Mayer-ház* esetében először elbontották, mondván, hogy már úgyse lesz rá szükség, egy éven belül azonban inkább felépítették újra.

átmeneti időszak ellentétben az *Bohner-ház* említett esetével. A fürdőszobák ezután igénytől függően bármikor készülhettek és a lakáson belüli elhelyezésükre is több példa figyelhető meg. A *Szeitz-ház*ban a 80-as években a hátsó szobából történő leválasztással, az *Ignéczi-ház*ban 1993-ban a befalazott tornácon alakították ki fürdőszobát, míg a *Greksa-ház*ban a jól bevált kamrából történő leválasztással alakították ki 2000-ben.

Meg kell még említeni az *Ignéczi-* és a *Szeitz-ház* esetét is, ahol az eredetileg több lakásos hosszú ház előtt a vezetékes víz érkezésekor már áll egy újabb, korszerűbb lakóépület. A modernizáció ezen az új házon keresztül jutott el a családhoz, a hátsó régi házban nem volt akkora igény az újításra, így a vízbekötés és a fürdőszoba kialakítása is később történt. Ez a jelenség a modernizációs berendezéseknél is igaz volt, az új eszközök mindig a fiatalabb házakban, a fiatalabb családoknál jelentek meg hamarabb.

Külön WC helyiség csak azokban a házakban épült, ahol valamilyen nagyobb átalakítás során a ház alapterülete megnövekedett, a többi példában a WC a fürdőszobába került. A fürdőszoba megjelenése alapján változtatta meg a lakáshasználatot, melynek egyik sarkalatos pontja a benti WC használata volt. Ezt főleg az idősödő korosztálynak volt nehéz megszokni, így az angol WC mellett rendszerint meghagyták a kinti árnyékszéket is egy ideig (38).

30. ábra: Falikút és mosdóasztalka az Ignéczi-ház konyhájában (saját fotó)

A vezetékes víz érkezésével a fürdőszobák mellett mindenhol készült kerti csap és a vizsgált házak közül a *Szeitz-ház* kivételével mindenhol módosult a konyhák berendezése is. (30. kép) Több helyen falikutat szereltek fel, de például a *Mayer-ház*ban már ekkor beépült a meleg vizes mosogató. A *Szeitz-ház*ban érdekesség, hogy ott a konyhában a mai napig nincs bekötve a víz. Ez a fürdőszoba későbbi kialakításához hasonlóan azért van, mert itt az új, első házban kapott helyet a meleg vizes, modern konyha, hátul pedig még a hagyományos konyhahasználat maradt életben.

Még érdemes megemlíteni a fürdőszobák kialakításának egy létező, de kevésbé igényes esetét, ami azonban a vizsgált házak közül egyiknél sem tapasztalható. Előfordult, hogy fürdőszobának csak a konyhából választottak le egy kis területet, amit általában csak egy függöny takart. Ez megoldás a hagyományos paraszti kultúrában a konyhában kialakított mosdó sarok tovább fejlődött változata, amely fürdőkádat és bizonyos esetekben WC-t is tartalmazott.

8. VEZETÉKES GÁZ – MÉRFÖLDKŐ A MODERNIZÁCIÓBAN

A vaskályhák az 50-es évektől kezdve fokozatosan teljesen kiszorították a kemencéket a házakból, melyek a kenyérsütés hagyományának megszűnésével végleg eltűntek. A vaskályhák kora a 80-as évek közepéig tartott, a fa mellett megjelent az olcsóbban beszerezhető szén tüzelőanyag és néhány háztartásban az olajkályhák is. (31. kép) A hagyományos tüzelőanyag tárolása az állattartás és az udvarhasználat változásaihoz igazodott. Azokban a házakban, ahol aktív gazdálkodás folyt, ott a hátsó udvarban alakítottak ki ólakkal kombinált fészert (32. kép), ahol pedig az állattartás már kezdett visszaszorulni, a megüresedő gazdasági épületek, kamrák szolgáltak tüzelőanyag raktárként.

31. kép: Vaskályha az Ignéczi-házban (saját fotó)

32. kép: Ólakkal kombinált fészert a Bohner-ház hátsó udvarán (saját fotó)

A vaskályhákat a gázfűtés váltotta fel 1985-ben. A gáz egyrészt rendkívül olcsó, másrészt egyszerűbben kezelhető és tisztább volt a korábbi fűtőanyagoknál, így szinte minden háztartásban azonnal teret nyert, a kamrák kivételével mindenhol bekötötték és a legtöbb helyiségben beszerelték a parapetkonvektorokat is. A *Mayer-házban* a gázbekötés egy új kémény építésével járt együtt a fürdőszobai gázbojlerhez, a parapetkonvektorokat pedig az utca légeréire csatlakoztatták. Ez általános jelenség volt, a konvektorok kivezetője sok ház utcai homlokzatát csúfítja el ma is, akkor azonban a kéményrendszer módosítása sokkal problémásabb és költségesebb lett volna.

A kemencék használaton kívül kerülésével, illetve a gáztűzhelyek széles körű elterjedésével a főzés és a fűtés eszközei különváltak. Ennek első jele volt a konyhának, azaz a főzés helyének a lakótérből való kiszakadása. A gáztűzhely aztán lehetővé tette, hogy ne kelljen minden főzésnél fűteni is, ami a kényelmi szempontok mellett gazdaságosabb is volt.

A konyhákban a gázfűtés megjelenéséig a sparhelt biztosította a meleget, ezért a palackos gáztűzhelyek mellett még tovább élt egy darabig, hideg időben továbbra is azon főztek. A vezetékes gáz bekötésekor aztán aki le akarta selejtezni, az megtehetette. A *Mayer-* és a *Greksa-házból* ekkor tűnt el a sparhelt, a két konyhába konvektor került. A többi épületben a sparhelt azonban megmaradt, az ezzel való főzés/fűtés ma már a gázhoz képest olcsóbb, így napjainkban a készülék sok helyen reneszánszát éli. (33. kép)

33. kép: Régi és új együtt élése a Huber-ház konyhájában (saját fotó)

9. A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN: HANYATLÁS, MAJD MEGÜRESEDÉS

A 80-as évekig a mezőgazdaságot és a paraszti társadalmat fejlődés és felemelkedés jellemezte, az életmód, az életkörülmények és ezzel a lakóház rohamosan közelített a polgári, városi mintákhoz. A helyiek közül sokan úgy gondolják, hogy ez a pár évtized volt a vidék aranykora, amit azonban hanyatlás követett. A rendszerváltás után a mezőgazdaság háttérbe szorult, az emberek sorra veszítették el megélhetésüket (39).

Az új értékrend és életforma a korábban együtt élő generációk különválásához vezetett. A fiatalok elvándorlása a 90-es évekre tömegessé vált (40), az idősebbek pedig a már megszokott régi házban maradtak, ami egész életük munkáját jelentette. Az egykor zsúfolt szülői házak így lassan egyre üresebbé váltak. Ma a legtöbb házban a

(39) Dr. Dorgai László: Vidéki térségeink jellemzői és a változások irányai a rendszerváltást követően. *Digitális Tankönyvtár* 2010. 07. 27. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_VTEF6/ch01.html

(40) Dorgai

lakók mind idősek, de pár esetben 1-1 fiatal felnőtt is együtt él még a szülőikkel, ami a saját szoba szükségessége miatt befolyásolja a lakáshasználatot.

Ha a vizsgált épületek példáját nézzük, egy bizonyos ponton túl már nem fejlődésről, hanem hanyatlásról beszélhetünk. Az igazán lényeges, a lakáshasználatot is mélyen érintő változások zöme a 80-as évek közepéig lezajlott, a rendszerváltás következményei pedig ezen épületek fejlődésének megállását jelentették. Az utolsó nagy általános fejlesztés a 90-es évek közepén a szennyvízhálózat kiépülése volt, ami általában együtt járt az udvari ülepítő medencék megszüntetésével. Vannak porták, ahol azonban a tulajdonosok még nem álltak át teljesen a lakáson belüli WC-használatra, így például a *Bohner-* és a *Huber-házban* máig megvan a kinti árnyékszék és az ülepítőmedence is.

A 90-es évektől a modernizációt elsősorban az információs technológia terjedése jelentette. Az évtized elején bekötött telefon az egyedül maradó idősek számára a kapcsolattartás, a 2000-es évek végén a kábel TV pedig a szabadidő eszköze lett. Így mindkét készülék jellemzően központi helyre került, mára pedig a legtöbb háztartásban nem is egy van belőlük. A vizsgált házakba a legmodernebb számítógépes technológiák már nem jutottak el, ami jól prezentálja, hogy milyen korosztály él ma ezekben az épületekben: az idősödő tulajdonosok már egyszerűen nem érzik szükségét ezeknek az eszközöknek.

Ma a legtöbbször már csak a legszükségesebb felújításokat végzik el, rosszabb esetben még azokat sem. Funkcionális fejlesztésről a legritkább esetben lehet csak beszélni és ezek is általában egyedi igények alapján történnek (41). Általános tendenciák nincsenek, azonban a *Greksa-ház* példája jól prezentál egy aktuális, de sajnos nem elég gyakori jelenséget. Az épület egy 2000-es tulajdonosváltást követően teljes körű felújításon esett át. Ez érintette a szerkezeti és funkcionális problémákat és hiányosságokat is, ekkor alakították ki a fürdőszobát és a spájzot; végül úgy jött létre egy modern igényeknek megfelelő lakótér, hogy az épület viszonylag sokat meg tudott őrizni eredeti karakteréből. (34. kép)

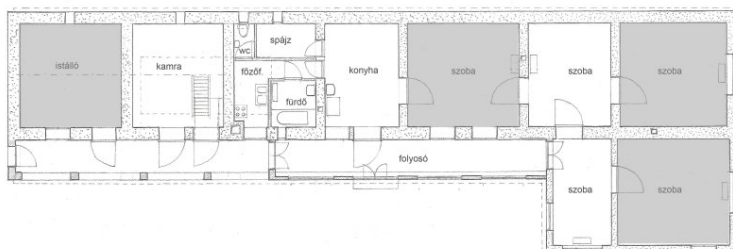
34. kép: A Greksa-ház udvari homlokzata ma (saját fotó)

A parasztház lakóinak fogyása együtt járt a helyiségek megüresedésével is. A használatlan helyiségek megjelenése a 80-as, 90-es évektől általános jelenségnek mondható, melyet legjobban a *Bohner-ház* példája mutat. A *Bohner-házban* viszonylag sokáig éltek együtt a különböző generációk, amit a 68-es bővítés tett lehetővé, 2002-ben azonban innen is elköltöztek a fiatal családtagok. A tulajdonosok jelenleg az öt szobából csak kettőben laknak, a többi három szoba lényében tárolóként funkcionál. (35. kép) A

(41) Ilyen például a *Huber-ház*, ahol a korábban kicsinek bizonyult fürdőszoba helyett egy nagyobb, komfortosabb vizesblokkot hoztak létre 2010-ben.

(42) A nevelőotthonból kikerült fiatal hajósiak nagy kedvezménnyel juthatnak hozzá ilyen régi házakhoz.

konyhával közvetlen kapcsolatban lévő hátsó szobában a lakók a mindennapi életvitelhez szükséges tárgyakat, eszközöket tárolják, a tárgyak folyamatosan cserélődnek, így tulajdonképpen ez egy lakatlan, ám aktívan használt helyiséggé vált. Az első két szoba ezzel ellentétben szinte érintetlen, itt kaptak helyet a különleges alkalmakhoz szükséges dolgok, pl. a legszebb ruhák és a karácsonyfa is. (36. kép) Ezek az első szobák afféle mai tisztaszobaként funkcionálnak, fotókkal és emléktárgyakkal prezentálják a család értékeit, és ahogy régen, úgy ma se látogatja őket jóformán senki.

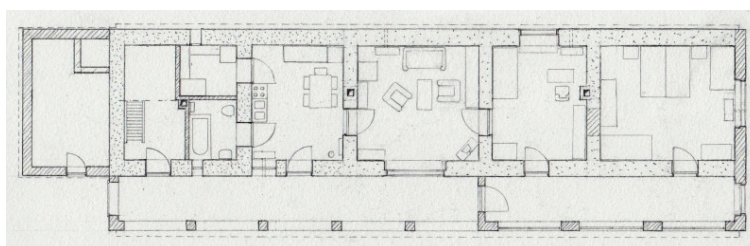

35. kép: Megüresedett helyiségek a Bohner-házban (saját ábra)

36. kép: Az első szoba a Bohner-házban (saját fotó)

A *Mayer-házban* az első és a hátsó szoba megüresedésével elől egy – a *Bohner-házhoz* hasonlóan – általában használatlan vendégszoba, hátul pedig egy mai értelemben vett nappali helyiség tudott kialakulni. (37. kép) A nappali szoba a hagyományos parasztházban, mint funkció sose létezett. A családdal – ezen belül is főleg a már nem a településen élő, de hazalátogató családtagokkal – töltött idő felértékelődése, illetve a kényelmi berendezések és a TV megjelenése elősegítette a funkció megjelenését. A nappali azonban csak ott alakult ki, ahol a megfelelő helyiség erre rendelkezésre állt. A *Mayer-ház*on kívül a *Greksa-ház* első szobája is berendezésében és használatában nappali szoba jellegű, azonban itt a szoba egyben hálóhelyként is szolgál az egyedül élő tulajdonosnak. Az *Ignéczi-házban* pedig már korábban a volt első konyha jutott egyfajta nappali szerephez is, mikor a konyhafunkciót elvesztette.

37. kép: A Mayer-ház alaprajza a 2000-es években, a nappalival (saját ábra)

A megüresedett helyiségek fokozatos kialakulása sok esetben a parasztház tényleges megüresedéséhez vezetett. A *Mayer-ház* az utolsó idős lakó 2009-es halálával lakatlaná vált és azóta folyamatos amortizáció jellemzi. Ma az illegális lakásfoglalóké a terület, ami a jogi és erkölcsi problémákon túl rengeteg kérdést vet fel a még álló hagyományos parasztházak értékmegőrzésével kapcsolatban.

A megüresedés az udvart és a gazdasági építményeket a lakóháznál jóval hamarabb utolérte. A 70-es évektől fokozatosan visszaszorult az állattartás, ami egyrészt a lakószám csökkenésével, másrészt a különféle üzletek és termékek széles körű elérhetőségével magyarázható. A fiatalok elkerülésével a házban maradó idősebb tulajdonosok már egyre kevésbé győzték egyedül az otthoni gazdálkodást, illetve már nem is volt szükség arra, hogy az emberek fáradságos munkával maguk gondoskodjanak a család élelmiszerellátásáról. Először a nagyobb állatok (ló, tehén) tartása szűnt meg, az ezekhez tartozó építményeket vagy lebontották, vagy ha az épület részét képezték – mint például a *Bohner-* és *Huber-házak* istállói – funkciót váltottak. Mindkét példában az istállókat kamraként vagy takarmányraktárként használták tovább, a *Bohner-házban* ez tette lehetővé a régi kamra felosztását új, belső helyiségek számára. A sertéstartás a 90-es évektől szorult vissza, a baromfitartás pedig napjainkban kezd teljesen eltűnni a portákról. A megüresedett gazdasági épületeket ma tüzelőanyag- vagy szerszámtárolásra használják leginkább, vagy ha már végképp semmire nem lehet hasznosítani, lebontják. (38. kép)

38. kép: Megüresedett ólak az Ignéczi-ház udvarán (saját fotó)

A padláson történő takarmánytárolás szintén a fiatalok távozásával vált egyre nehezebb feladattá. Ahol még kellett, ott a hátsó udvarban építettek új, takarmánytároló górért, az állattartás visszaszorulásával azonban már erre se volt szükség. A padlás teljesen funkcióját veszítette, ma leginkább lomtárolóként használják, az emberek rendszerint itt halmozzák fel a már használaton kívül került, de még kedves tárgyakat.

Amikor a tulajdonosokat a ház jövőjéről kérdeztem, általában egyféle válasz érkezett: *„még mindig lenne mit csinálni, de most már abbahagyjuk.”* Az idős tulajdonosok koruknál és anyagi helyzetüknél fogva már nem győzik tovább „gondozni” a házat, a fiatalok pedig már rég nem érdeklődnek iránta. Rendkívül szomorú módon ezekben a házakban gyakran már a tulajdonosok sem látnak értéket, annak ellenére, hogy sokszor egész életüket arra áldozták, hogy otthonukat fenntartsák, fejlesztgessék. A régi parasztházak megítélése igen rossz a településen és általánosságban is, a köztudatban gyakran egyet jelentenek a szegénységgel, elmaradottsággal. Ma becslések szerint közel 40 hagyományos épület áll lakatlanul a településen. Egy idő után ezek a házak a *Mayer-házhoz* hasonlóan vagy lakásfoglalók kezére kerülnek vagy a rendszerint már nem is a településen élő tulajdonosok megunják a vesződést és elbontják őket. Pedig a *Greksa-*

ház példája igazolja, hogy ez lehet másképp is, ha tesznek érte. A településen vannak jó kezdeményezések a régi parasztházak megőrzésére vonatkozóan (42), tartós megoldás azonban még nem született. Az újrahasznosítás azonban a jövőben már az épületek szintjén is elkerülhetetlen lesz, így az igen nagyszámú megmaradt hagyományos épületállományt minél előbb újra hasznossá, de mindenekelőtt mindenki számára elfogadottá kell tenni.

IRODALOMJEGYZÉK

Aranyos Sándor: A modernizáció problematikája Mezőpetriben. In: Cseri Miklós – Sári Zsolt (szerk.): *Vidéki életmódváltozások a 20. században*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2009. 175-190.

Dr. Dorgai László: Vidéki térségeink jellemzői és a változások irányai a rendszerváltást követően. In: *Digitális Tankönyvtár 2010*
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_VTEF6/ch01.html>
[megtekintve: 2013. március 28.]

Gruber Anikó: *Hajós a várossá válás útján*. (szakdolgozat, PTE Pollack Mihály Műszaki Főiskolai Kar), 2005.

Győrffy István: Az alföldi parasztház. In: *Magyar falu, magyar ház*. Turul kiadás, Budapest, 1943. 119-127.

Hortoványi Piroska: Neked volt gyerekszobád? In: Cseri Miklós, Sári Zsolt (szerk.): *Vidéki életmódváltozások a 20. században*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2009. 307-322.

Mednyánszky Miklós: *Vályogházak: építés, korszerűsítés, átalakítás*. TERC Kiadó, Budapest, 2005.

Népszámlálás 2011. Országos, területi adatok. Bács-Kiskun megye.
<www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/03/03_4_1_1_1.xls> [megtekintve: 2013. március 28.]

INTERJÚK (anonim)

A Mayer-ház négy volt lakójával

A Greksa-ház jelenlegi tulajdonosával

A Bohner-ház tulajdonosaival

A Huber-ház két lakójával

Az Ignéczi-ház tulajdonosával

A Szeitz-ház egy lakójával

A Hajósi Önkormányzatnál az Építési Hivatalvezetővel

A hajósi Tájház gondnokával